

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ ВІЙНИ ЯК РЕСУРСУ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Потіп Микола Миколайович,

ORCID: 0000-0001-6861-8251

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

У статті розглянуто наукові підходи до розуміння процесів правового регулювання поводження з відходами у мирний час та можливістю їх використання під час війни, повоєнної відбудови України, впровадження технологій зменшення негативного впливу відходів на довкілля. У статті визначено поняття відходи війни, виокремлено їх види, розглянуто можливості зменшення обсягів їх утворення та підвищення ефективності вторинного використання й утилізації, використання для відновлення країни та формулювання пропозицій по внесенню відповідних змін у законодавство України. Запропоновано доповнити ст. 1 Закону України «Про управління відходами» поняттям «відходи війни». Під відходами війни запропоновано розміти будь-які речовини, матеріали чи предмети, утворені у процесі людської діяльності на територіях, де велися чи ведуться бойові дії, що повністю чи частково втратили свої споживчі властивості, не можуть у подальшому використовуватись за місцем їх утворення чи виявлення і повинні бути утилізовані, видалені чи перероблені, з метою забезпечення охорони навколишнього природного середовища, захисту життя і здоров'я людей та економічної вигоди при їх повторному використанні. Проведено розмежування на групи відходів війни та запропоновано доповнити відповідними положеннями національний класифікатор відходів. Доведено важливість внесення змін, що враховують особливості класифікації, розподілу, використання та утилізації відходів війни, повноважень у цій сфері органів державної влади та органів місцевого самоврядування до Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, яка була прийнята ще у 2017 році до початку війни. Обґрунтовано необхідність прийняття нормативно-правових актів, що мають регулювати порядок управління відходами війни, а також заміни у підзаконних актах терміну «безхазяйних відходів» на «відходи, власник яких не встановлений».

Ключові слова: управління, відходи руйнації, стихійні сміттєзвалища, побутові відходи, безхазяйні відходи, відходи війни, оброблення відходів, правове регулювання.

Potip Mykola. Legal regulation of the use of war waste as a resource for the reconstruction of Ukraine

The article examines scientific approaches to understanding processes of legal regulation of waste management in peacetime and the possibility of their use during war, post-war reconstruction of Ukraine, implementation of technologies to reduce the negative impact of waste on the environment. The article defines the concept of war waste, distinguishes its types, considers the possibilities of reducing the volume of their formation and increasing the efficiency of secondary use and disposal, use for the recovery of the country, and formulation of proposals for making relevant changes in the legislation of Ukraine. It is proposed to supplement Art. 1 of the Law of Ukraine "On Waste Management" with the concept of "waste of war". Waste of war is proposed to denote any substances, materials or objects formed in the process of human activity in the territories where hostilities were or are being conducted, which have completely or partially lost their consumer properties, cannot be used in the future at the place of their formation or detection and must be disposed of, removed or processed, in order to ensure the protection of the natural environment, the protection of life and health of people and economic benefit when they are reused. War waste was divided into groups and it was proposed to

supplement the national waste classifier with relevant provisions. The importance of making changes to the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030, which was adopted in 2017 before the start of the war, has been proved. The need to adopt normative legal acts regulating the procedure for war waste management, as well as to replace the term "unclaimed waste" with "waste whose owner has not been established" in the by-laws, is substantiated.

Key words: management, destruction waste, spontaneous landfills, domestic waste, stray waste, war waste, waste treatment, legal regulation.

Постановка проблеми. Кількість відходів руйнації в Україні вже можна порівняти з загальною кількістю твердих побутових відходів, які утворюються у країні протягом року і становлять близько 10–12 мільйонів тон. Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України, Р. Стрілець, вважає, що значна частина цих відходів може бути використана для подальшої відбудови країни [1].

Ситуація з утворенням та накопиченням відходів була надзвичайно складною навіть до повномасштабного вторгнення російської федерації, але тепер вона стала катастрофічною. О. Савицький констатує, що на територіях, що були звільнені, накопичилося мільйони тон відходів внаслідок руйнування будівель та об'єктів інфраструктури, а також тисячі знищених та пошкоджених автомобілів [2].

Разом із значними руйнуваннями інфраструктурних, військових об'єктів, звертає увагу Д. Токарчук, у країні почали масово утворюватися відходи різних видів, а бойові дії на значній території країни унеможливили ефективне поводження з ними [3; с. 109]. Через повномасштабне вторгнення Росії багато населених пунктів України поруйновані. Деякі – зруйновані вщент, і більшість будівель там перетворилася на уламки та будівельне сміття. Дуже постраждало й довкілля поза містами чи селами [4].

Для процесу відбудови країни потрібні значні обсяги будівельних матеріалів, які можна отримати шляхом переробки цих відходів. Тому дуже важливо впроваджувати нові підходи до переробки та повторного використання будівельних матеріалів, а також застосовувати сучасні методи утилізації або захоронення відходів [4].

Таким чином проблема забруднення території України під час воєнного стану відходами побутового та військового походження обумовлюють необхідність знайдення організаційно-правових меха-

нізмів їх переробки та утилізації, а також розробки організаційно-правових механізмів повторного використання будівельних матеріалів.

Стан наукової розробки проблеми.

Дослідженням питань поводження з відходами у мирний час та можливістю їх використання під час війни займалися такі науковці як А. Баштовий, В. Вовк, Л. Войнич, Г. Гелетуха, І. Гончарук, С. Драгнев, Н. Дубневич, Ю. Дубневич, Т. Желєзна, Л. Зайкова, С. Іванюта, Е. Мкртчян, В. Плохий, В. Струтинська, Д. Токарчук та інші. Сьогодні дослідження проблеми відходів війни в Україні потрібно розглядати з врахуванням потенціалу використання їх для відновлення країни після війни.

Повоєнна відбудова України, на наш погляд, має бути відмінною від попередньої структури економіки, яка була заснована на використанні викопного палива, була неефективною та призводила до забруднення довкілля. Тому мають високу актуальність наукові дослідження, спрямовані на створення сприятливих умов для впровадження ефективних напрямків та технологій переробки відходів війни з метою їх повторного використання. С. Іванюта наголошує, що повинні бути знайдені інноваційні рішення для екологічно чистого перетворення військових залишків та матеріалів, що виникають під час реконструкції, у цінні ресурси [5]. Впровадження таких технологій дозволить зменшити негативний вплив на довкілля, сприяти створенню стійкої та ефективної економіки та забезпечити сталість розвитку країни.

Метою статті є визначення поняття відходи війни, виокремлення їх видів, розгляд можливостей зменшенню обсягів їх утворення та підвищення ефективності вторинного використання й утилізації, використання для відновлення країни та формулювання пропозицій по внесення відповідних змін у законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до пункту 2 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 р. «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України», уведеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 р. № 104, з метою якнайшвидшої гармонізації процедури класифікації відходів з європейськими вимогами, зокрема Директивою Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС про відходи та Переліком відходів ЄС (List of Waste), затвердженим Рішенням Європейської Комісії 2000/532/ЄС, на думку С. Іванюти, є необхідність прискорити затвердження Порядку класифікації відходів та Національного переліку відходів [5]. В умовах війни розробка такої класифікації потребує врахування утворення значної кількості відходів війни.

Наразі розпочато роботи з очищення територій від відходів руйнації там, де це можливо. Однак в умовах війни наша держава не має достатніх фінансових і технічних ресурсів для вирішення цієї проблеми. Так, за даними звіту «Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення», у країні було знищено та пошкоджено 5% сміттєзбиральних автомобілів, 17% біогазових установок, 9% сортувальних ліній [5].

Прямі збитки у сфері управління відходами, наголошує С. Іванюта, – 95,36 млн дол. США, орієнтовна вартість вивезення будівельного сміття та завалів – 320,7 млн дол. США, а втрати прибутків підприємств з утилізації сміття оцінюються в 11,9 млн дол. США. Такі підрахунки зроблено лише для окремих регіонів України, включно з територіями Донецької, Луганської, Харківської, Київської та Чернігівської областей, але вони дають змогу оцінити загальний масштаб потенційних збитків на всій території України [5].

Міжнародний і європейський досвід показує, що можна зменшити збитки шляхом використання вторинних матеріалів з руйнувань, зруйнованих об'єктів та майна війни. Прикладом може бути відбудова Варшави після Другої світової війни, де використовувалися матеріали, які залишилися після бойових дій. Наприклад, непошкоджену цеглу використовували повторно, а будівельне сміття подрібню-

вали для виготовлення бетону. Цей підхід дозволяв зменшити втрати і забруднення довкілля шляхом ефективного використання вторинних ресурсів, а також сприяє екологічній стійкості і ефективності у процесі відбудови. Україна також може використати цей досвід і розробити власні стратегії та технології для повторного використання військових відходів та руйнувань з метою створення сталої та ефективної економіки, зазначає С. Іванюта [5].

За словами В. Струтинської, в Україні ситуація з переробкою сміття значно відрізняється від країн Європейського Союзу. В країнах ЄС понад 60% відходів піддаються переробці, зокрема, Швеція є лідером, де переробляють 99% відходів і використовують їх як джерело енергії для опалення будинків та вироблення електроенергії. Деякі країни, такі як Німеччина, Швейцарія, Австрія, також мають високий рівень переробки відходів, де 97% відходів піддається переробці, а підприємства з утилізації використовують їх як джерело енергії, що приносить економічні та екологічні користі [6]. Це дає змогу заощадити мільярди літрів нафтопродуктів. Крім економії бюджетних коштів, такі підприємства створюють робочі місця і розв'язують екологічні проблеми.

Проте, не всі країни Європи мають подібний рівень переробки сміття. Наприклад, Італія, Болгарія, Румунія та країни Балтії стикаються з проблемами в управлінні відходами та мають гігантські сміттєзвалища, але не всі відходи піддаються переробці. Деякі з цих країн навіть експортують свої відходи до країн з високим рівнем переробки сміття. Для уникнення для України такого негативного сценарію розвитку у сфері утилізації відходів необхідно внести зміни, що враховують особливості класифікації, розподілу, використання та утилізації відходів війни до Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року [7].

Проблема утворення та поводження з відходами, що існували до початку війни, наголошує Д.М. Токарчук, може здатися не настільки важливою, та насправді саме під час воєнних дій масово почали утворюватися особливо небезпечні відходи: нерозірвані снаряди, міни, токсичні відходи від зруйнованих промислових підприємств,

несанкціоновані поховання тощо, які несуть загрози життю і здоров'ю людей [3]. Чинне законодавство України не містить поняття «відходи війни», «відходи руйнування» тощо.

Відповідно до п. 3.1 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких Директив під категорією ««відходи» розуміють будь-які речовини чи предмети, яких власник позбувається, має намір чи зобов'язаний позбутися, при цьому виділяються такі групи, як «небезпечні відходи», «біовідходи», «відпрацьоване мастило», «побічні продукти». Згідно із положеннями зазначеної Директиви під категорією управління відходами розуміється «збір, перевезення, утилізація та ліквідація відходів, включаючи нагляд за цими операціями та догляд за місцями захоронення» (п. 3.9) [8], фактично ототожнюючи її із категорією «поводження із відходами».

Закон України «Про управління відходами» визначає відходи – будь-які речовини, матеріали і предмети, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися [9]. Класифікатор відходів ДК 005-96 визначає відходи як будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворюються у процесі людської діяльності і не мають подальшого використання за місцем утворення чи виявлення та яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [10]. Проте Класифікатор відходів ДК 005-96 не передбачає категорії відходи війни.

Зайкова Л.М. пропонує під відходами розуміти матеріали, предмети, речовини, створення яких необхідно уникати, але об'єктивно утворені внаслідок будь-якої людської діяльності, функціонування інших живих організмів, природних та техногенних ситуацій, які не мають свого подальшого використання за місцем їх утворення, втратили свої споживчі властивості, мають власника, який повинен усіма законними засобами запобігти їх утворенню, або ж позбутися їх у встановленому законом порядку шляхом утилізації, видалення чи переробки, з метою забезпечення охорони навколишнього природного середовища, захисту життя і здоров'я

людей та економічної вигоди [13, с. 97].

Проблема невизначеності також виникає з таким поняттям як «техногенні відходи». В.М. Плохий зазначає, що Законом України «Про відходи» визначається лише такі категорії, як «побутові відходи», «небезпечні відходи», «тверді відходи», «рідкі відходи», «відходи як вторинна сировина», і не встановлюється сутність категорії «техногенні відходи» або «відходи промисловості». В.М. Плохий вважає, що відсутність нормативної дефініції категорії «техногенні відходи» («промислових відходів») унеможлиблює належне застосування норми щодо доцільності встановлення заходів юридичної відповідальності, є перешкодою до оптимізації адміністративних процедур у сфері набуття спеціальних прав до здійснення операцій із поводження із такими об'єктами [11, с. 257]. В.М. Плохий звертає увагу, що в основу нормативного визначення відповідного категоріального апарату з питань законодавства України про відходи покладено матеріальні властивості таких об'єктів «відходи, що утворюються в процесі життя і діяльності людини в житлових та нежитлових будинках», «залишки речовин, матеріалів, предметів, виробів, товарів, продукції, що не можуть у подальшому використовуватися за призначенням», «побутові відходи, що утворюються у будинку за відсутності централізованого водопостачання та каналізації і зберігаються у вигрібних ямах» тощо. Застосування такого критерію характеристики техногенних відходів, як їх матеріальні властивості, на думку В.М. Плохого, є доцільним у формуванні нормативного підходу до встановлення їх сутності [11, с. 258].

Техногенні відходи, зазначає В.М. Плохий, на відміну від побутових відходів накопичуються, як правило, внаслідок діяльності підприємств гірничодобувного, хімічного, ядерного, будівельного та інших галузей виробництва, що означає наявність взаємозв'язків між об'єктом та суб'єктом, що характеризуються за своєю сутністю як відносини власності. Техногенні відходи крім того у порівнянні з побутовими мають значну вищу вартість [11, с. 259]. На наш погляд, відходи війни також включають в себе техногенні відходи, які не були вчасно утилізовані через воєнні дії. Проте

власника таких відходів можна встановити по зв'язку із суб'єктом господарювання. На відміну від безхазяйних відходів.

Безхазяйні відходи підлягають окремому державному обліку. У ст. 12 Закону України «Про відходи» було визначено, що безхазяйними вважаються відходи, що не мають власника або власник яких невідомий. У разі визначення власника відходів відповідно до положень, визначених Порядком виявлення та обліку безхазяйних відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1217 [12], він несе повну відповідальність за додержання умов поводження з ними та запобігання негативному впливу відходів на навколишнє природне середовище, наголошує Л.М. Зайкова [13, с. 97]. Проте Законом України «Про управління відходами», який замінив Закону України «Про відходи», такий термін як «безхазяйні відходи» не передбачений. У статті 12 Закону України «Про управління відходами» використовується термін «відходи, власник яких не встановлений» та визначається порядок їх обліку та оброблення».

Якщо безхазяйні відходи не взято на облік, то їх власником вважається орган місцевого самоврядування, на території якого було створено «стихийне» сміттєзвалище. Разом з тим, слід зазначити, що статус «власник не встановлений» – це результат проведення певних процедур з його визначення. Наразі це функція місцевих комісій з виявлення та обліку безхазяйних відходів [13, с. 97]. При цьому на законодавчому рівні конкретний алгоритм дій з встановлення власника, певні повноваження комісії не закріплені, що на практиці призводить до обмеження дій комісії лише виявленням та обліком безхазяйних відходів без встановлення їх власника. Це створює додаткові фінансові проблеми для органів місцевого самоврядування під час практичної реалізації цього положення та не сприяє вирішенню питання поводження з безхазяйними відходами.

Водночас постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1073 «Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням

робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» визначає перелік і типи таких відходів, а також порядок поводження з ними [14].

Цей порядок визначає поняття «відходи від руйнувань», якими є частини (уламки) пошкоджених (зруйнованих) об'єктів, а також матеріали, предмети, які були всередині або поряд з такими об'єктами у момент пошкодження (руйнування) та/або виконання робіт з демонтажу та які повністю або частково втрапили свої споживчі властивості та не можуть у подальшому використовуватись за місцем їх утворення чи виявлення. За походженням відходи від руйнувань поділяються на: 1) відходи, що утворилися внаслідок пошкодження (руйнування) об'єктів, – повного або часткового порушення їх цілісності внаслідок позапроектних впливів, зумовлених бойовими діями, зокрема потрапляння засобів ураження, вибухів, пожеж; 2) відходи, що утворилися в результаті виконання робіт з демонтажу пошкоджених (зруйнованих) об'єктів (поетапного контрольованого часткового чи повного розбирання на окремі елементи та вироби або неконтрольованого знесення внаслідок обвалення під час використання бульдозерів, металеві кулі на стрілі, вибухової сили тощо). Відходи від руйнувань складаються з таких компонентів: 1) основних компонентів – частин (уламків, бою) будівельних конструкцій, заповнень дверних та віконних блоків, інженерних мереж, санітарно-технічних приладів тощо; 2) супутніх компонентів – матеріалів, предметів, які були всередині або поряд з об'єктом у момент пошкодження (руйнування) або виконання робіт з його демонтажу, зокрема устаткування, особистих речей, предметів вжитку (меблів, побутової техніки), органічних речовин [14].

Д.М. Токарчук поділяє відходи, що утворюються під час воєнних дій в Україні на наступні види за джерелами їх утворення: 1) військові відходи: військова техніка, що вийшла з ладу; залишки ракет, бомб, використані набої (умовно безпечні військові відходи); небезпечні військові відходи (міни, нерозірвані снаряди); побутові відходи забезпечення військ; 2) відходи

від знесення та пошкоджених будівель : будівельні відходи, які можна повторно використати; небезпечні будівельні відходи, які треба утилізувати; 3) побутові та подібні їм відходи : відходи гуманітарної допомоги; одноразовий пластиковий посуд; відходи туалетів; надмірне накопичення побутових відходів; 4) відходи тваринництва: надмірне накопичення продуктів життєдіяльності; трупи тварин і птиць; 5) відходи руйнування промислових об'єктів: будівельні відходи (безпечні та небезпечні); зруйноване обладнання (металеві конструкції, електронне обладнання); 6) медичні відходи; 7) стихійні поховання [3, с. 112]. За європейським підходом, першим заходом в ієрархії управління відходами є запобігання утворенню змішаних відходів, які важко переробляти та утилізувати. Саме такими змішаними відходами є відходи війни, де органіка змішана з пластиком, упаковкою, металом, склом та деревиною. Якщо органічні рештки та сухі відходи збирати окремо, стає можливим ефективно та екологічно безпечно управління відходами на локальному рівні, наголошує О. Савицький [2].

Порядок поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків виокремив такі види відходів руйнувань: бетон, цегла, облицювальна плитка і кераміка; деревина, скло та пластмаси; бітумні суміші, вугільна смола та просмолені вироби; метали (включаючи їх сплави); ґрунт (включаючи ґрунт із забруднених ділянок); ізоляційні матеріали та азбестовмісні будівельні матеріали; будівельні матеріали вироби (продукція) на основі гіпсу; змішані компоненти відходів від руйнувань, що містять небезпечні речовини; інші змішані компоненти відходів від руйнувань [15].

Для освоєння цих відходів війни необхідно пройти декілька етапів: сортування, первинна переробка, виробництво й використання матеріалів із вторинних ресурсів. Є сенс на пілотних проектах відпрацювати універсальні правила розбирання та сортування типових будівель. Потрібно визначити відсотковий склад відходів, що підлягають утилізації та захороненню,

оптимальні технології та промислові потужності для демонтажу. Обов'язкова умова – лабораторні дослідження, що визначають механічні властивості, параметри дроблення, рівень токсичності основних матеріалів. Розуміння цих факторів дозволить у подальшому застосовувати універсальні підходи [16].

Другий після сортування крок – первинна переробка. Її суть – радикально зменшити обсяги відходів. У цих питаннях буде потрібна активна участь держави щодо стимулювання ринку професійного демонтажу на рівні територіальних громад, із залученням сучасних технологій. Третій етап переробки передбачає виробництво й використання матеріалів із вторинних ресурсів. У політиці ЄС напрацьовано колосальні адаптивні для України пласти знань та досвіду. Е. Мкртчян наводить приклад, коли залишки асфальту після термічної обробки застосовують у будівництві доріг. Щебінь із переробленого бетону – чудова основа для тимчасових доріг. Його використовують і для створення бетону низьких марок. За висновком Донецького промбудНДІпроєкту, вторинний щебінь відповідає ГОСТ для влаштування бетонних основ промислових підлог та доріг. Він придатний для виготовлення фундаментних блоків, перекрыттів, перемичок, сходових майданчиків та маршів [16].

З бетонної, цегляної та керамічної крихти у Європі створюють гравійні доріжки. У нашому випадку ними можна заповнювати вирви від вибухів. Залишки дерев'яних виробів – основа для виробництва опалювальних палет і брикетів. Пластик використовують як матеріал для огорож, смітєвих баків, покриттів бігових доріжок та тенісних кортів.

Безумовно, вторинна сировина не є повноцінним будівельним матеріалом. Але як допоміжний продукт вона конкурентна за рахунок низької вартості та дешевої логістики. Витрати енергії при видобутку природного щебню у вісім разів вищі, ніж при отриманні його з подрібненого бетону. Відповідно собівартість бетону з вторинної сировини на 25% нижча за «класичну». Переробка тонни відходів скла дозволяє заощадити 650 кілограмів піску, 150 кілограмів кальцинованої соди, 200 – вапняку.

Є досвід вітчизняних компаній, стверджує Е. Мкртчян, з ефективної переробки знесених будівель, наприклад одна з таких демонтувала недобудований радянський готель. Монолітну 8-поверхову будівлю завдовжки 250 метрів вони знесли і переробили за три місяці. При цьому за рахунок дроблення конструкцій замінили практично весь об'єм щебню (25 тисяч кубометрів), необхідного для будівництва нової будівлі [16].

Потрібно враховувати, що військові відходи утилізувати складніше, ніж цивільні. Значна їх частина складається із суміші різних за структурою та походженням матеріалів, які у мирних умовах сортують до початку демонтажу. У зруйнованій «хрущовці», наприклад, майже тисячу з 6,4 тисяч кубів складають матеріали, що демонтуються, – скло, полімери, деревина, драти. Одного лише металу там – 450 тонн. А ще – 30 тонн керамічної плитки, 15 – лісоматеріалів, п'ять – скла [16].

Згідно ст. 8 Закону України «Про управління відходами» припинення статусу відходів можливо якщо такі відходи пройшли операцію з відновлення, відповідають критеріям оголошення припинення статусу відходів та дотримано сукупність таких умов: 1) речовина, матеріал або предмет використовується для певних цілей та відповідає законодавству, технічним регламентам і стандартам, що застосовуються до продукції; 2) використання речовини, матеріалу або предмета не призведе до негативного впливу на здоров'я людей або навколишнє природне середовище; 3) існує ринок або попит на таку речовину, матеріал або предмет як товар. Операціями з відновлення відходів, достатніми для оголошення припинення статусу відходів, можуть бути найпростішими з тих, що застосовується до відповідного виду відходів, зокрема демонтаж, сортування, дроблення, ущільнення, гранулювання, сушіння, подрібнення, кондиціонування [9].

Передові країни світу розробили п'ятиступеневу ієрархію управління відходами, яка базується на пріоритеті запобігання утворенню відходів: 1) запобігання утворенню відходів; 2) підготовка до повторного використання; 3) перероблення відходів; 4) інша утилізація; 5) складування на полігоні. Для україн-

ських реалій Ю. Дубневич, Л. Войнич, Н. Дубневич виокремлюють такі п'ять етапів: 1) запобігання утворення відходів; 2) підготовка до повторного використання; 3) перероблення відходів; 4) інша утилізація; 5) складування на полігоні; 6) стихійне сміттєзвалище [17, с. 55-56].

Висновок. Отже, необхідно доповнити ст. 1 Закону України «Про управління відходами» поняттям «відходи війни». Під цим поняттям пропонуємо розмістити будь-які речовини, матеріали чи предмети, утворені у процесі людської діяльності на територіях, де велися чи ведуться бойові дії, що повністю чи частково втратили свої споживчі властивості, не можуть у подальшому використовуватись за місцем їх утворення чи виявлення і повинні бути утилізовані, видалені чи перероблені, з метою забезпечення охорони навколишнього природного середовища, захисту життя і здоров'я людей та економічної вигоди при їх повторному використанні.

У національному класифікаторі відходів також необхідно передбачити такі категорії відходів війни: 1) небезпечні відходи: нерозірвані снаряди, міни, токсичні відходи від зруйнованих промислових підприємств, несанкціоновані поховання, військова техніка, що вийшла з ладу; залишки ракет, бомб, використані та не використані набої тощо; 2) відходи, що не є небезпечними: відходи руйнування: відходи, що утворилися внаслідок пошкодження (руйнування) об'єктів; відходи, що утворилися в результаті виконання робіт з демонтажу пошкоджених (зруйнованих) об'єктів; побутові відходи забезпечення військ: біовідходи, відходи харчових продуктів; накопичене та не вивезене через обстріли побутове сміття; медичні відходи; відходи тваринництва тощо.

Відсутність нормативної дефініції категорії «відходи війни» унеможливає належне застосування норми щодо доцільності встановлення заходів юридичної відповідальності за відсутність дій власників таких відходів чи органів місцевого самоврядування щодо утилізації, видалення чи переробки. Також це є перешкодою до оптимізації адміністративних процедур у сфері набуття спеціальних прав до здійснення операцій із поводження із такими об'єктами.

Після внесення відповідних змін до Закону України «Про управління відходами» постане обґрунтована необхідність прийняти постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок поводження з відходами війни» з урахуванням положень постанови Кабінету Міністрів України «Порядок поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». Реалізація такої пропозиції дозволить охопити інші види відходів війни крім відходів, що утворились у зв'язку з пошкодженням та руйнуванням будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій. Також є потреба у розширенні переліку та конкретизації дій щодо переробки та утилізації різних видів відходів війни,

розподілу прав та обов'язків власників таких відходів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Необхідно внести зміни, що враховують особливості класифікації, розподілу, використання та утилізації відходів війни, повноважень у цій сфері органів державної влади та органів місцевого самоврядування до Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, яка була прийнята ще у 2017 році до початку війни.

Оскільки Законом України «Про управління відходами», який замінив Закону України «Про відходи» такий термін як «безхазяйні відходи» не передбачений, а використовується термін «відходи, власник яких не встановлений», то є потреба внесення відповідних змін і до Порядку виявлення та обліку безхазяйних відходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1217, з урахуванням оновленої концепції управління відходами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Куди в Україні дівають відходи руйнації та що з цим сміттям буде далі. 10.02.2023. URL: <https://eco.rayon.in.ua/news/574064-kudi-v-ukraini-divayut-vidkhodi-ruynatsii-ta-shchoz-tsim-smittyam-bude-dali>
2. Савицький О. Україна зможе подолати смітєву кризу. Що передбачає ухвалений Радою закон? 20.06.2022. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/20/688345/>
3. Токарчук Д.М. Особливості утворення і поводження з відходами під час воєнних дій: досвід України. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2022. № 2 (60). С. 109–122. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-2-8 С. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/November2022/0uaZiCxfSag8ca4nOS9y.pdf>
4. Що робити із уламками від війни? ReStart Ukraine, UNDP Accelerator Lab. URL: <https://restartukraine.io/wardebris-ua/>
5. Іванюта С. Про організацію поводження з відходами, що утворилися внаслідок війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-03/waste-of-war_pdf.pdf
6. Струтинська В. Тонемо!.. Проблема побутових відходів та сміттєзвалищ в Україні. URL: <https://ns-plus.com.ua/2017/08/15/tonemo-problema-pobutovyh-vidhodiv-ta-smittyezvalyshh-v-ukrayini-2/#:~:text=>
7. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України. від 8 листопада 2017 р. № 820-р Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
8. Директива № 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19.11.2008 р. «Про відходи та скасування деяких директив». URL: <https://menr.gov.ua/news/31288.html>
9. Про управління відходами. Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n802>
10. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96. Затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України 29.02.1996 N 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text>
11. Плохий В.М. Техногенні відходи як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. № 3. 2022. С. 255–260.

12. Про затвердження Порядку виявлення та обліку безхазяйних відходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. N 1217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-98-%D0%BF#Text>

13. Зайкова Л.М. Нормативно-правове регулювання управління безхазяйними відходами в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Випуск 5. С. 95–100. URL: <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/311/272>.

14. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2022-%D0%BF#Text>

15. Перелік компонентів відходів від руйнувань та можливі шляхи їх повторного використання у будівництві, промисловості будівельних матеріалів (виробництві будівельних виробів (продукції)). Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2022-%D0%BF#Text>

16. Мкртчян Е. Військовий "trash": як очистити Україну від руїн «руського міра». URL: https://24tv.ua/viyna-ukrayini-yak-organizuvati-vidbudovu_n2220396. 19 грудня 2022. URL: https://24tv.ua/viyna-ukrayini-yak-organizuvati-vidbudovu_n2220396

17. Дубневич Ю., Войнич Л., Дубневич Н. Ієрархія управління відходами: європейська та українська моделі. *Аграрна економіка*, Т. 15, 2022, № 1–2. С. 53–60. URL: <https://doi.org/10.31734/agrarecon2022.01-02.053>.